

تبیین فقره‌هایی از ادعیه ماه رمضان با محوریت بخشش گناه

حجت‌الاسلام والمسلمین مسعود حکیمیان*

مقدمه

رمضان، ماه آمرزش گناهان است. رسول خدا ﷺ در خطبه آخر شعبان چنین فرمود: «ای مردم! همانا ماه خدا با برکت و رحمت و آمرزش به شما رو کرده است و بدبخت کسی است که از آمرزش خدا در این ماه محروم گردد. [در این ماه] به خدا از گناهان خود توبه کنید».^۱ آموزه‌های دینی به ما می‌آموزد که دعا به درگاه خدا، مهم‌ترین سرمایه معنوی انسان است. معصومان علیهم‌السلام برای این ماه دعاهایی بیان کرده‌اند که دریایی از معارف بلند الهی است که روح انسان را نوازش داده او را به بلندای عرفان می‌رساند. از آنجا که رمضان ماه آمرزش الهی است، قالب دعاهای این ماه بر آمرزش خواهی از درگاه باری تعالی توجه داده است؛ تا آنجا که در دعاهای هر شب این ماه آمده است:

أَعُوذُ بِجَلَالِ وَجْهِكَ الْكَرِيمِ أَنْ يَنْقُضِي عَنِّي شَهْرَ رَمَضَانَ أَوْ يَطْلُعَ الْفَجْرُ مِنْ لَيْلَتِي هَذِهِ
وَ لَكَ قَبْلِي ذَنْبٌ أَوْ تَبِعَهُ تُعَذِّبُنِي عَلَيْهِ؛^۲ پناه می‌آورم و در پناه عظمت و جلال ذات
کریمت در آمده‌ام، چنان نشود که ماه رمضان به سر آید یا صبح این شب طلوع کند و
نزد من حقی از حقوق تو [حق الهی یا مالی] بوده باشد که بخواهی مرا به آن عذاب
کنی؛ پس از عذاب تو در پناه رحمتت در آمده‌ام، دستم گیر.

یکی از نعمت‌های الهی که در گزاره‌های دینی بدان تأکید شده «نعمت مغفرت» است، یعنی اینکه رحمت خداوند، چنان بی‌انتهاست که راه را برای بندگان گناهکار خویش باز

* دانشجوی دکتری علوم و معارف نهج البلاغه، دانشگاه قرآن و حدیث.

۱. محمد بن علی بن بابویه، الأملی، ص ۹۳.

۲. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۴، ص ۱۶۰.

گذاشته، تا به مسیر عبودیت و بندگی برگردد. بر این اساس هر انسانی، در هر جایگاهی، فرصت بازگشت دارد و این بازگشت همان توبه است. با این تفاوت که ماه رمضان بهترین فرصت برای بازگشت است، از این رو در آیات و روایات به این امر تأکید شده است، چنانچه خداوند فرمود: «وَايَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا؛^۱ و ای قوم من! از پروردگارتان طلب آمرزش کنید، سپس به سوی او بازگردید، تا (باران) آسمان را پی در پی بر شما بفرستد! و گنهکارانه، روی (از حق) بر نتابید!» امام سجاد علیه السلام نیز به ذات مقدس حق عرضه می‌دارد: «أَنْتَ الَّذِي فَتَحْتَ لِعِبَادِكَ بَابًا إِلَى عَفْوِكَ، وَ سَمَّيْتَهُ التَّوْبَةَ؛^۲ ای خداوند، تویی که دری به سوی عفو و بخشش به روی بندگانت گشوده‌ای و آن را توبه نامیده‌ای. در دعای عرفه نیز می‌خوانیم: «وَ أَسْأَلُكَ اللَّهُمَّ حَاجَتِي الَّتِي إِنْ أَعْطَيْتَنِيهَا لَمْ يَضُرَّنِي مَا مَنَعْتَنِي، وَإِنْ مَنَعْتَنِيهَا لَمْ يَنْفَعْنِي مَا أَعْطَيْتَنِي، أَسْأَلُكَ فَكَأَنَّ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ؛^۳ و از تو ای خدا درخواست دارم آن حاجتم را که اگر عطا کنی دیگر از هر چه محروم کنی زیان ندارم و اگر آن حاجتم روا نسازی دیگر هر چه عطا کنی نفعی به حالم ندارد درخواست دارم که از آتش دوزخم رهایی بخشی»

نوشتار پیش‌رو بر آن است تا فقره‌هایی از دعاهای ماه رمضان را با محوریت بخشش گناه بررسی کند:

۱. وعده بخشش گناهان

بخشش الهی پشتوانه دعا و امیدواری انسان است. بخش‌هایی از دعاهای ماه رمضان مشتمل بر رحمت و غفران الهی است. در این دعاها خواسته‌های بندگان از خداوند مطرح شده است، از جمله بخشش گناهان و آزادی از آتش جهنم، وسعت در رزق و روزی، حج بیت الله الحرام و شهادت در راه خدا که این نشان از اهمیت این خواسته‌ها نزد ایشان است و بهترین زمان برای استجابت این دعاها ماه رمضان است.

از جمله ادعیه این ماه دعایی است که از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نقل شده که فرمودند: هر که این دعا را در ماه رمضان بعد از هر نماز واجبی بخواند، حق تعالی گناهان او را تا روز قیامت بیامرزد؛

۱. هود: ۵۲.

۲. علی بن الحسین، امام چهارم علیه السلام، الصحیفة السجادیة، ص ۱۹۴.

۳. ابن طاووس، علی بن موسی، الإقبال بالأعمال الحسنة، ج ۲، ص ۸۷.

و آن دعا این است: «اللَّهُمَّ ادْخُلْ عَلَيَّ أَهْلَ الْقُبُورِ السُّرُورِ...»^۱. در بخش پایانی این دعا از خداوند می‌خواهیم: «اللَّهُمَّ غَيِّرْ سُوءَ حَالِنَا بِحُسْنِ حَالِكَ؛ خدایا! بدی‌های حال ما را به خوبی صفات خودت تغییر ده». در این دعا ابتدا از درگاه خداوند می‌خواهیم که تغییری در حالات بد ما ایجاد کند و رذائل اخلاقی را بگیرد سپس می‌خواهیم آن حال بد را به حال خوب تبدیل و صفاتی به مانند صفات خود به ما عنایت کند. به عبارت دیگر از خداوند می‌خواهیم گناهانی مانند بخل، غیبت، دروغ، تهمت، ریا و... را از ما بگیرد و صفات خوب، مانند قناعت، صداقت، ادای امانت، خلوص در نیت، پرهیز از شهرت، خیرخواهی امت و... را به ما ارزانی کند. اگر این دعای ما مستجاب شود گویا همه خواسته‌هایمان مستجاب شده است و به مصداق «چونک صد آمد نود هم پیش ماست»^۲ خواهد بود؛ به این معنا که این دعا تنها یک دعای شخصی و فردی نیست بلکه دعایی است که جامعه را متحول می‌کند. چرا که اصلاح فرد، سبب اصلاح جامعه شود و این هدف و آرمان نهضت بزرگ مهدوی علیه السلام است. امام باقر علیه السلام فرمود: «إِذَا قَامَ قَائِمُنَا وَصَحَّ يَدُهُ عَلَيَّ رُبُّهُ وَسِ الْعِبَادِ فَجَمَعَ بِهِ عُقُولَهُمْ وَ أَكْمَلَ بِهِ أَخْلَاقَهُمْ»^۳ هنگامی که قائم ما قیام کند، دستش را بر سر بندگان می‌گذارد و عقل و اخلاق مردم را به کمال می‌رساند.

بنابراین اگر ما اصلاح شویم به تبع آن جامعه اصلاح خواهد شد؛ به این تعبیر که اگر رذائل اخلاقی مانند حرص، طمع، دروغ و... از زندگی فرد رخت بریندد جامعه به صلاح خواهد رسید و این نهایت خواست تمام انبیا و اولیای الهی بوده است.

الف) بخشش گناهان بزرگ

از دیگر دعاهای وارده این ماه دعایی است که هر کس آن را در هر شب از ماه رمضان بخواند گناهان چهل ساله او آمرزیده می‌شود و آن دعای: «اللَّهُمَّ رَبَّ شَهْرِ رَمَضَانَ الَّذِي أَنْزَلْتَ فِيهِ الْقُرْآنَ...» است.

در فقره پایانی این دعا ما از درگاه خداوند متعالی می‌خواهیم: «وَ اغْفِرْ لِي تِلْكَ الذُّنُوبَ الْعِظَامَ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُهَا غَيْرُكَ؛ و گناهان بزرگم را به من ببخش زیرا که آن‌ها را جز تو کس نیامرزد»^۴. اشاره لطیف این قسمت این است که خدایا! گناهان بزرگ مرا ببخش، چون که گناه موجب

۱. ابراهیم بن علی عاملی کفعمی، البلد الامین، ص ۲۲۲.

۲. جلال الدین محمد بلخی، مثنوی معنوی، دفتر اول، بیت ۱۱۰۶.

۳. محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۳۶.

۴. علی بن موسی بن طاووس، إقبال الأعمال، ج ۱، ص ۶۱.

حبط عمل و از بین برنده اعمال نیک است و تنها تویی که آمرزنده گناهان هستی. از این رو درخواست من از تو این است که برای قبولی درخواست‌های دیگرم از جمله درخواست حج خانه خودت که مشتمل بر اعمال نیک متعددی مثل نماز، انفاق، ایثار، هجرت، ترک دنیا و... است مرا ببخشی؛ چرا که تا غفران تو نباشد هیچ یک از افعال نیک من فایده‌ای نخواهد داشت.

ب) بخشش گناهان زیاد

از دیگر دعاهایی که موجب بخشش هفتاد هزار گناه می‌شود و عمل به آن در این ماه سفارش شده، خواندن دو رکعت نماز در هر شب از ماه رمضان است به این کیفیت که در هر رکعت حمد و توحید سه مرتبه خوانده شود و چون سلام نماز گفته شد بگوید: «سُبْحَانَ مَنْ هُوَ حَفِيظٌ لَا يَعْزَلُ سُبْحَانَ مَنْ هُوَ رَحِيمٌ لَا يَعْجَلُ...». سپس هفت مرتبه تسبیحات اربعه بگوید و بعد سه مرتبه بگوید: «سُبْحَانَكَ سُبْحَانَكَ يَا عَظِيمُ اغْفِرْ لِي الذَّنْبَ الْعَظِيمَ» آن‌گاه ده مرتبه صلوات بر محمد و آل او عليه السلام بخواند. هرکس این نماز را بخواند: «عَفَرَ اللَّهُ لَهُ سَبْعِينَ أَلْفَ ذَنْبٍ؛ خداوند برای او هفتاد هزار گناه را می‌بخشد».^۱

در این دعا فقره آخر نیز قابل توجه است: «سُبْحَانَكَ سُبْحَانَكَ يَا عَظِيمُ اغْفِرْ لِي الذَّنْبَ الْعَظِيمَ؛ پاک و منزهی تو، پاک و منزهی تو، پاک و منزهی تو، ای بزرگ، ببخش برای من گناه بزرگ را!». درخواست بخشش گناهان بزرگ به واسطه آن است که تا انسان پاک نگردد، اعمال دیگرش نیز ثمره‌ای به حال او نخواهد داشت. اگر یک ظرف نجس باشد و شما آن را پر از شیر کنید آیا امکان استفاده از آن شیر را دارید؟ مسلماً پاسخ منفی است؛ لذا اول باید درون را پاک و ظرف را آماده کرد، و نگاه درخواست نمود.

مولانا چه زیبا سروده است:

حیلت رها کن عاشقا دیوانه شو دیوانه شو

و اندر دل آتش درآ پروانه شو پروانه شو

هم خویش را بیگانه کن هم‌خانه را ویرانه کن

وآنکه بیا با عاشقان هم‌خانه شو هم‌خانه شو^۲

۱. حسین بن محمدتقی نوری، مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۲۱۶.

۲. جلال الدین محمد بلخی، کلیات شمس تبریزی، دفتر اول، غزل ۲۱۳۱، بیت ۲.

۲. دعا برای طلب بخشش گناه در سحرماه رمضان

آیات و روایات دال بر این است که سحر وقت مناجات با رب الارباب است. رسول خدا ﷺ در وصیتش به علی علیه السلام فرمود: «وَبِالْأَسْحَارِ فَادْعُ لَا تُرَدُّ لَكَ دَعْوَةٌ؛ و به هنگام سحر دعا کن و از خدا درخواست کن؛ چرا که دعایت در آن موقع رد نمی‌شود و سپس به آیه «وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ؛ استغفارکنندگان در سحرگاهان» استدلال کردند».^۲

الف) باز بودن باب توبه و استغفار

بخشی از دعاهای ماه رمضان به زمان سحرگاه اختصاص دارد تا بنده گنهگار با روی آوردن به درگاه خدای غفور توبه کند و از گناهان خود به سوی خدای سبحان طلب بخشش کند. از جمله این دعاها، دعای «سریع الاجابه» است. ایوب بن یقطين نامه‌ای به امام رضا علیه السلام نوشت و از او خواست که درستی این دعا را بیان کند. امام به او نوشت: آری این دعا، دعای امام باقر علیه السلام در سحرهای ماه رمضان است. پدرم از جدش امام باقر علیه السلام نقل کرد که «اسم اعظم خداوند، در این دعاست. پس هرگاه دعا کردید، در دعا بکوشید؛ چرا که آن از دانش نهفته است و آنرا جز از اهلش، از دیگران پنهان ندارید. منافقان، تکذیب‌کنندگان و منکران، اهل آن نیستند و این دعا مباحله است».^۳ در مفاتیح الجنان آمده است که بعد از این دعا هر حاجتی که داری از خدا بطلب که البته برآورده شود.

این دعا چنین آغاز می‌شود: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ بَهَائِكَ بِأَبْهَاءِهِ، وَكُلِّ بَهَائِكَ بِهِيٍّ،...» و فقره‌ای که به بخشش گناهان اشاره دارد؛ آنجاست که عرضه می‌دارد: «وَأَنْ تَغْفِرَ لِي مَا مَضَى مِنْ ذُنُوبِي وَأَنْ تَعْصِمَنِي فِيمَا بَقِيَ مِنْ عُمْرِي وَأَعُوذُ بِكَ اللَّهُمَّ أَنْ أَعُوذَ فِي شَيْءٍ مِنْ مَعْصِيكَ أَبَدًا مَا أَبْقَيْتَنِي حَتَّى تَتَوَفَّانِي... وَتَجْعَلَ لِي ثَوَابَهُ الْجَنَّةِ وَأَنْ تَفْعَلَ بِي مَا أَنْتَ أَهْلُهُ يَا أَهْلَ التَّقْوَى يَا أَهْلَ الْمَغْفِرَةِ».^۴

در این دعا از خداوند می‌خواهیم: خدایا! من به در خانه‌ات آمده‌ام از زیباترین زیبایی‌هایت به زیباترین زیبایی‌هایت تو را قسم می‌دهم. خدایا! به در خانه‌ات آمده‌ام و تو را به ذات مقدست که زیباتر از همه زیبایی‌های توست، قسم می‌دهم که از گناهان گذشته‌ام در گذری و تا آخر عمر

۱. آل عمران: ۱۵.

۲. حسن بن فضل طبرسی، مکارم الأخلاق، ص ۲۹۴.

۳. علی بن موسی ابن طاووس، إقبال الأعمال، ج ۱، ص ۷۶.

۴. محمد بن الحسن طوسی، مصباح المتعجد، ج ۲، ص ۷۶۳.

از من محافظت کنی و من به تو پناه آورده‌ام. خدایا! تا زمانی که مرا از معصیت حفظ کنی هرگز به گناهان بر نمی‌گردم تا بمیرم... و برای من ثواب بهشت قرار می‌دهی و اینکه ای اهل تقوا و ای اهل بخشش، آنچه را که سزاوار آن هستی، با من انجام ده.

یکی از ظریف‌ترین و دقیق‌ترین جلوه‌های بخشش خداوند متعال باز بودن باب توبه است. کسی که راه توبه را پیدا کرد، هر لحظه از اعمال و افکار زشت و گناه‌آلودش پشیمان است و اگر وارد مسیر بخشش الهی شد، دل و جانش را در پرتو مهربانی حضرت باری تعالی پاکیزه نگه می‌دارد، به‌گونه‌ای که دیگر نه از گناهان گذشته خبری است و نه دل‌شوره و نگرانی از عتاب و عقاب دارد.

علامت واضح و روشن قبولی توبه زمانی است که دیگر به گناه بر نگردی، اما اگر گناه کردی بدان که اصلاً توبه نکرده‌ای؛ چراکه توبه کردی که دیگر گناه نکنی، پس وقتی دوباره گناه کردی، معلوم است توبه نکرده‌ای؛ لذا توبه‌ات هم قبول نیست. اما اگر ترک گناه را بعد از توبه ادامه دادی، علامت این است که توبه‌ات قبول است و گناهان گذشته را هم خدای متعال محو کرده و بخشیده است.

آیت‌الله مظاهری می‌گوید:

یادم نمی‌رود جوانی ۲۲ ساله، در نامه‌ای به استاد بزرگوار ما علامه طباطبایی رحمته‌الله نوشته بود که آقا در محیط و شرایطی زندگی می‌کنم که هوای نفس و آمال و آرزو بر من مسلط شده و مرا اسیر خود ساخته است. شما بفرمایید من چه عملی انجام دهم، چه کنم تا در مسیر حرکت به سوی خدا گام بردارم؟ علامه طباطبایی در پاسخ به آن نامه، اول دستور توبه داده بودند. اگر انسان راجع به گذشته‌ها حالت شرمندگی از خداوند داشته باشد، آن‌گاه پروردگار مهربان، بدی‌های او را به نیکی مبدل می‌فرماید: «يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ»^۱ و همه چیز درست می‌شود. بعد قانون مراقبه را به او یاد داده بودند و بر عمل به آن رسیدن آن جوان به مقصودش تأکید کرده بودند.^۲

ب) پذیرش توبه

سید بن طاووس در اقبال آورده است از دعاهای سحر ماه رمضان در بخشش گناهان این

۱. فرقان: ۷۰.

است: «يَا مَفْرَعِي عِنْدَ كُزَيْبِي...»^۱.

در فقره‌ای از این دعا آمده است: «يَا مَنْ يُقْبَلُ الْيَسِيرَ وَيَعْفُو عَنِ الْكَثِيرِ، أَقْبَلْ مِنِّي الْيَسِيرَ وَ اغْفُ عَنِّي الْكَثِيرَ إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ...»؛ ای آن‌که عمل اندک بندگان را می‌پذیری و از گناهکاران بسیار در می‌گذری از من هم این عمل کم را بپذیر و از گناهان بسیارم در گذر که تو بسیار مهربان و آمرزنده‌ای...».

نقل شده یک روز لوطی‌های محل، اطراف حاجی مؤمنی از ارادت‌مندان مرحوم مجلسی پدر علیه السلام را می‌گیرند و می‌گویند: امشب می‌خواهیم به خانه تو بیاییم. حاجی می‌بیند اگر آن‌ها بیایند با وسائل لهو و لعب می‌آیند و مشغول فسق و فجور می‌شوند؛ از سوی دیگر اگر آن‌ها را رد کند چگونه با لوطی‌ها طرف شود، مرتباً برایش مزاحمت ایجاد می‌کنند. ناچار قبول کرد، ولی سراسیمه خدمت مرحوم مجلسی رسید و گرفتاری‌اش را گفت. مرحوم مجلسی فکری کرد و گفت: اشکالی ندارد بگو بیایند من هم می‌آیم. حاجی محفلی مهیا کرد، شیخ زودتر از لوطی‌ها آمد. لوطی‌ها وقتی وارد خانه شدند، دیدند مرحوم مجلسی در مجلس نشسته است. لوطی‌باشی ناراحت شد، الان عیش‌مان را به هم می‌زند، جلوی آقا که نمی‌شود هیچ کاری کرد. اجمالاً پیش خود خیال کرد حرفی بزند تا مرحوم مجلسی قهر کند و برود آن وقت آن‌ها آزاد باشند. گفت: جناب آقا! مگر راه و روش ما لوطی‌ها چه عیبی دارد که به ما اعتراض می‌کنند. مجلسی گفت: چه خوبی در شما هست که آن‌را مدح کنند. گفت هزارها عیب داریم اما نمک شناسیم؛ اگر نمک کسی را بخوریم دیگر به او خیانت نمی‌کنیم تا آخر عمرمان یادمان نمی‌رود. مجلسی گفت: این صفت خوبی است ولی آن‌را در شما نمی‌بینم. لوطی‌باشی گفت: در اصفهان از هرکس می‌خواهی بپرس؟ ببین ما نمک چه کسی را خورده‌ایم که به او بد کرده باشیم. مجلسی گفت: خود من گواهی می‌دهم که شما همه نمک به حرامید؛ شما با خدای خود چه می‌کنید، نمک خدا را می‌خورید و نمکدان می‌شکنید. این همه نعمت خدا را خوردن و استفاده کردن و این جور سرکشی کردن و پیروی از هوی و هوس کردن؟! هر کس که نمک خورد و نمکدان بشکست

در مذهب رندان جهان، سگ به از اوست^۲

سخنان مرحوم مجلسی در آن‌ها اثر کرد. سرخجالت بزیر انداختند و هیچ نگفتند؛ پس از

۱. علی بن موسی بن طاووس، إقبال الاعمال، ج ۱، ص ۸۲.

۲. علی اکبر دهنخدا، امثال و حکم، ج ۴، ص ۱۹۴۰.

مدتی همه رفتند. صبح اول وقت لوطی باشی در خانه مرحوم مجلسی را کو بید. مجلسی در را باز کرد دید لوطی باشی است. گفت: دیشب ما را آتش زد، ما را آگاه کردی، ما را توبه ده؛ چون از کرده‌های خود پشیمانیم. مرحوم مجلسی هم آن‌ها را به عمل توبه و تدارک از گذشته راهنمایی کرد.^۱

خداوند متعال تنها مولایی است که کم‌ها را می‌پذیرد و از کردارهای زشت و بزرگ چشم‌پوشی می‌کند. با وجود این که او مالک حقیقی عالم هستی است از بنده گنهکارش در می‌گذرد.

ج) خوف و رجا

از دیگر دعاهای سحر ماه رمضان که در جلب بخشش خداوند برای عفو بندگان مؤثر است، دعای «ابوحمره ثمالی» است. ابوحمره ثمالی می‌گوید: «حضرت زین العابدین علیه السلام در ماه رمضان، بیشتر شب‌ها در حال نماز بود و چون سحرگاهان فرا می‌رسید، این دعا را می‌خواند». بخش‌های زیادی از این دعا، در طلب عفو و بخشش خداوند از گناهان بنده است. مضامین دعا بیانگر خوف و رجا و بیم و امید بنده در برابر مولای بزرگ و مهربان است. بنده از یک طرف، هنگامی که جرم، عصیان، گستاخی و غفلتش را به یاد می‌آورد، در گرداب ترس از کیفر الهی می‌افتد و فریاد می‌زند: «أَنْتَ يَا إِلَهِي أَوْسَعُ فَضْلًا وَأَعْظَمُ جَلْمًا مِنْ أَنْ تُقَاسِمَنِي بِعَمَلِي وَحَطِيئَتِي فَالْعَفْوُ الْعَفْوُ الْعَفْوُ؛^۲ تو ای خدای من! فضل وسیع بی‌پایان و حلم عظیم بی‌انتهایت برتر از آن است که مرا با فعل من و گناه من مقایسه کنی، پس از من در گذر، از من در گذر، از من در گذر» و از جانب دیگر، رحمت و کرم بی‌پایان حق، همه وجودش را از امید سرشار می‌سازد و وجودش را از شوق لبریز می‌کند؛ لذا بانگ بر می‌آورد: «سَيِّدِي سَيِّدِي سَيِّدِي اللَّهُمَّ اشْغَلْنَا بِذِكْرِكَ وَاعِدْنَا مِنْ سَخَطِكَ وَاجْرُؤْنَا مِنْ عِقَابِكَ وَارْزُقْنَا مِنْ مَوَاهِبِكَ وَانْعِمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلِكَ؛^۳ ای سید من، ای سید من، خداوندا! ما را به یاد خود مشغول ساز و از قهر و غضب امان بخش و از عذاب در جوار رحمت پناه ده و از عطاهای بی‌حسابت روزی ما گردان و به فضل و کرم با ما نیکی و احسان فرما».

آهنگ بیم و امید در این دعا بنده را وادار می‌کند تا اقرار کند: «إِذَا رَأَيْتُ مَوْلَايَ ذُنُوبِي فَرِعْتُ وَ

۱. علی میرخلف زاده، قصص التوابین یا داستان توبه کنندگان، ج ۱، ص ۱۶۵.

۲. علی بن موسی ابن طاووس، إقبال الاعمال، ج ۱، ص ۷۰.

۳. همان.

إِذَا رَأَيْتَ كَرَمَكَ طَمِعْتُ فَإِنَّ عَفْوَتَ فَخَيْرٍ رَاحِمٍ وَإِنْ عَذَّبْتَ فَغَيْرُ ظَالِمٍ؛ سرور من! زمانی که گناهانم را می‌بینم، در ورطه وحشت فرو می‌افتم و زمانی که لطف و کرمت را می‌بینم، طمع می‌کنم. پس اگر ببخشی، بهترین رحم‌کننده‌ای و اگر کیفر دهی، بر من ستمی نکرده‌ای» و چنان دل به لطف خدا می‌بندد که ندا می‌دهد: «عَظَمَ يَا سَيِّدِي أَمَلِي وَ سَاءَ عَمَلِي فَأَعْطِنِي مِنْ عَفْوِكَ بِمِقْدَارِ أَمَلِي وَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِأَسْوَأِ عَمَلِي فَإِنَّ كَرَمَكَ يَجِلُّ عَنْ مُجَازَاةِ الْمُذْنِبِينَ وَ جَلْمُكَ يَكْبُرُ عَنْ مُكَافَاةِ الْمُقْصِرِينَ؛ سرور و آقای من! امیدم به تو، فراوان و کردارم، زشت و ناپسند است. هم سنگ آرزویم، از من درگذر و مرا با بدترین کردارم کیفر مکن؛ چون لطف و بزرگواری تو بسی برتر از کیفر مجرمان و شکیبایی تو، بزرگ‌تر از مجازات اهل تقصیر و خطاست».

عرفان دعا به‌گونه‌ای است که بنده را به آنجا می‌رساند که خداوند را مورد خطاب قرار دهد و بگوید: «الهِی وَ سَيِّدِي وَ عَزَّتِكَ وَ جَلَالِكَ لَيْسَ طَالِبْتَنِي بِذُنُوبِي لِأَطْلِبْتَنِي بِعَفْوِكَ وَ لَيْسَ طَالِبْتَنِي بِأَمَلِي لِأَطْلِبْتَنِي بِكَرَمِكَ؛ خدای من، آقای مهربانم! به عزت و فر و شکوهت سوگند، اگر از گناهانم باز پرسی، من نیز از عفو و گذشت تو خواهم پرسید و اگر مرا به پستی و زبونی‌ام بازخواست کنی، تو را به بزرگی و کرمت بازخواست خواهم کرد».

و اینجاست که بنده درخواست می‌کند: «وَ مَا أَنَا يَا رَبِّ وَ مَا خَطِرِي هَبْنِي بِفَضْلِكَ وَ تَصَدَّقْ عَلَيَّ بِعَفْوِكَ؛ خدایا! من چیستم و چه ارزشی دارم؟ آخر مرا چه اهمیتی است که بخواهی مرا به کیفر اعمالم برسانی؟ با فضل بی‌پایان خویش، بر من ببخش و با عفو و گذشت خود بر این بینوا تصدق فرما».

وی در ادامه از خدا می‌خواهد: «سَيِّدِي مَنْ لِي وَ مَنْ يَرْحَمُنِي إِنْ لَمْ تَرْحَمْنِي... وَ إِلَيَّ مِنَ الْفِرَازِ مِنَ الذُّنُوبِ إِذَا انْقَضَى أَجَلِي سَيِّدِي لَا تُعَذِّبْنِي وَ أَنَا أَرْجُوكَ... فَإِنَّ كَثْرَةَ ذُنُوبِي لَا أَرْجُو لَهَا إِلَّا عَفْوَكَ؛ آقای من! اگر تو به من رحم نکنی من که را دارم... و به‌سوی که توانم گریخت از گناهانم آن‌گاه که اجلم فرا رسد. آقای من! مرا عذاب مکن؛ چرا که به تو امیدوارم... که از بسیاری گناهانم جز به عفو و بخششت به جایی امید ندارم».

فهرست منابع

قرآن کریم

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، الأملی، چاپ ششم، تهران: ناشر کتابچی، ۱۳۷۶ ش.
۲. ابن طاووس، علی بن موسی، الإقبال بالأعمال الحسنة (ط - الحدیثة)، چاپ اول، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۶ ش.

۳. ابن طاووس، علی بن موسی، الإقبال بالأعمال الحسنة، چاپ دوم، تهران: ناشر دار الکتب الإسلامية، ۱۴۰۹ق.
۴. بلخی، جلال‌الدین محمد، مثنوی معنوی، چاپ ۲۵، تهران: انتشارات اطلاعات، ۱۳۹۷ش.
۵. بلخی، جلال‌الدین محمد، کلیات شمس تیریزی، تهران: انتشارات امیر کبیر، بی‌تا.
۶. دهخدا، علی‌اکبر، امثال و حکم، تهران: انتشارات امیر کبیر، بی‌تا.
۷. طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الأخلاق، چاپ چهارم، قم: ناشر شریف رضی، ۱۴۱۲ق.
۸. طوسی، محمد بن الحسن، مصباح المتعبد و سلاح المتعبد، چاپ اول، بیروت: ناشر مؤسسة فقه الشیعة، ۱۴۱۱ق.
۹. علی بن الحسین، امام چهارم علیه السلام، الصحیفة السجادیة، چاپ اول، قم: دفتر نشر الهادی، ۱۳۷۶ش.
۱۰. کفعمی، ابراهیم بن علی عاملی، البلد الأمين و الدرع الحصین، چاپ اول، بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، ۱۴۱۸ق.
۱۱. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تحقیق و تصحیح علی‌اکبر غفاری و محمد آخوندی، چاپ چهارم، تهران: ناشر دار الکتب الإسلامية، ۱۴۰۷ق.
۱۲. مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، چاپ دوم، بیروت: ناشر دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.
۱۳. میرخلف زاده، علی، قصص التوابعین یا داستان توبه کنندگان، چاپ چهارم، تهران: ناشر محمد و آل محمد، ۱۳۸۵ش.
۱۴. نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، تحقیق و تصحیح، مؤسسة آل البيت علیهم السلام، چاپ اول، قم: ناشر مؤسسة آل البيت علیهم السلام، ۱۴۰۸ق.